

A hónap műtárgya

KÜLÖNLEGES ÉS HÉTKÖZNAPI TÁRGYAK A MUZEÁLIS GYŰJTEMÉNYBEN

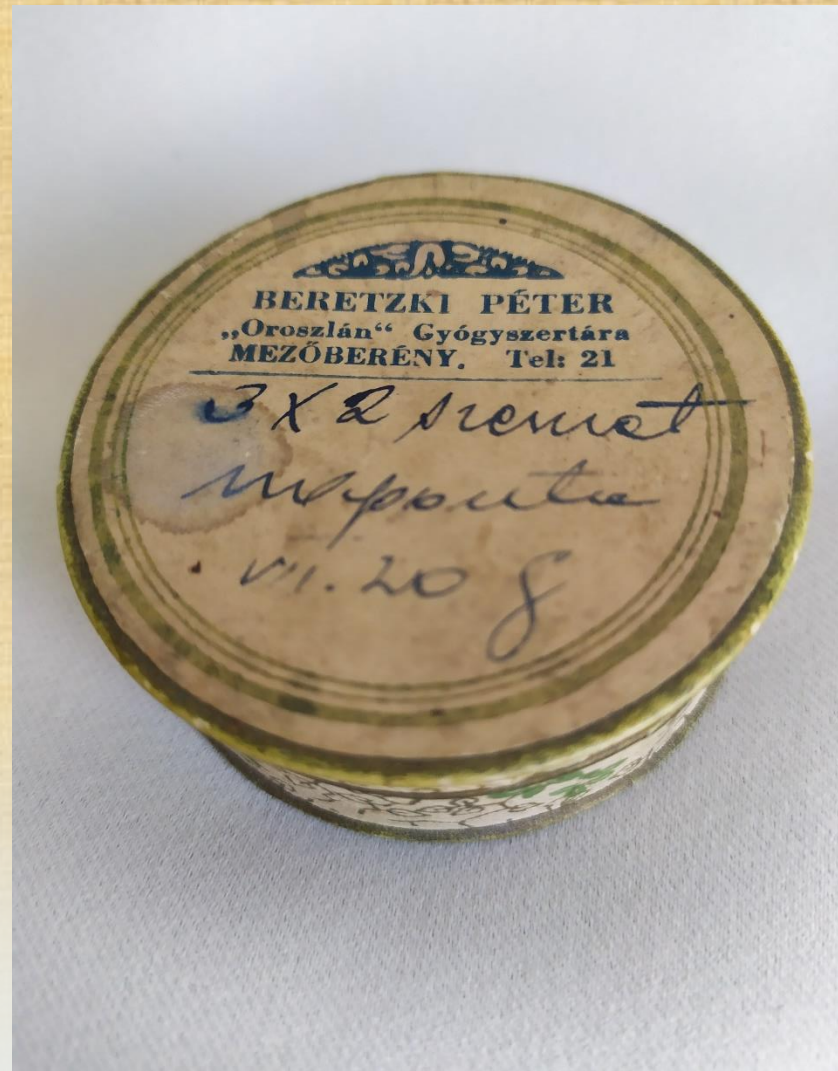
JANUÁRTÓL - JANUÁRIG

2019-2020

BERÉNYI GYÓGYSZERES DOBOZ

2020. január

A január igazi téli hónap. A nagyhidegben könnyen megfázhattuk, és ha már nem hatnak a vitaminok, jöhetnek a gyógyszerek, és irány gyógyszertár. Mezőberény régi patikáit a 19. század másodikfelében alapították. A két világháború között működő Oroszlán gyógyszertár többször is gazdát cserélt, helyileg a hajdani községi bérházban volt, a mai Fő út 2. szám alatti könyvtár mellett. Az utolsó tulajdonosa Beretzky Péter volt. A legtöbb patikában így a berényi gyógyszertárakban is a magisztrális készítményeket igényes papírdobozokba csomagolták. Ezeket a gyógyszerdobozokat kartonból változatos méretben és formában, nyomdáknál gyártották. A bemutatott „százéves” doboz tetejére a következő felírat került „Beretzky Péter Oroszlán gyógyszertára, Mezőberény”. Alatta a gyógyszerész kézzel írt utasítása látható. A gyűjteményben több gyógyszeres doboz is található a régi gyógyszertárakból. Így őrizve tovább a neves mezőberényi gyógyszerészek emlékét.

LOVAS MÉZESKALÁCS SZAGGATÓ

2019. december

December a tél első hónapja, az advent a karácsony és a mézeskalács sütésének ideje. A mézeskalács készítésnek Európa szerte nagy hagyománya van, hiszen a téli ünnepek kedvelt süteménye. A mézeskalácsosok évszázadok óta készítették, és kelendő portékát a vásárokon árulták. A népszerűsége ma is töretlen, az ünnep közeledtével otthon is szívesen sütik különösen a kisgyermekes családok körében. A mézes tésztát általában ütőformával vagy lemezlapból készült szaggató keretekkel szaggatják ki. A mézeskalácsosok a hagyományosabb ütőfát, míg a cukrászok többnyire lemezlapból készült figurákat használtak. Kedvelt alakok voltak a szív, a baba, a lovacska és a lovas huszár. A huszadik század harmincas éveiben megjelentek az autós és a motoros formák is. A gyűjtemény több mint negyven darab 1920 és 1960 között használt figurális lemez szaggatót és fémből préselt sütőformát őriz, amit helyi cukrászok használtak. A bemutatott lovas figura az egyik leglátványosabb a kollekciónak.

VASMOZSÁR

2019. november

A mozsár régi konyhai használati eszköz. Az öblös falú edényhez mindig tartozik egy mozsártörő is. A korai időkben többnyire fából és kőből készítették, később a fémek elterjedésével általánossá váltak a bronzból, azaz a vasból és réz ötvözetéből készült mozsarak. A mozsarat gabonafélék és fűszerek őrlésére és porítására használták a háztartásokban. A fémmozsarak napjainkra eltűntek a modern konyhákból és többnyire dísz tárgyként funkcionálnak. A patikákban viszont ma is használják a mozsár speciális változatát gyógyszerek készítéséhez. A bemutatott vasmozsár a huszadik század elején készült, a mezőberényi Frankó-család használta.

HABÁN BOKÁLY

2019. október

Októberben a hordókban a korai szüretelésű szőlőkből kiforr az újbor. Az elmúlt századokban a bor az ünnepi alkalmak kedvelt itala volt. Ezt kancsóban kínálták, szolgálták fel. Az 1800-as években egy ma már kevésbé ismert edény típust is használtak, a bokályt. A bokály karcsú, egyfülű, körte alakú, cserépből készült borosedény. Készítették ón és ólommal is. Van ahol kancsó vagy korsó volt a neve, míg egyes vidékeken bokály. A bokály szó az itáliai kancsó jelentésű *bocal* szóból ered. A habán fazekasok évszázadokon keresztül készítették jó minőségű, ónmázas termékeiket. Edényeik országszerte elterjedtek és népszerűek voltak. A bemutatott későhabán bokály az 1800-as évek elején készült, készítésének helyét nem ismerjük. A jellegzetes habán motívumok és az ónmáz alatti színek még most is élénkek és csillogók a több mint kétszáz éves darabon. Berényi kötődését és használatát mi sem bizonyítja jobban, hogy Adamik Pál tulajdonában volt. Tőle került Hentz Lajoshoz ez a páratlan szépségű, ritka kerámia.

KOCSIS KÁPOSZTAGYALU

2019. szeptember

A szeptember a szüret, a betakarítás hónapja. A káposzta leszedése és feldolgozása október végén, még a nagyobb fagyok előtt kezdődik. A káposztát amellet, hogy gazdag vitaminforrás, sokoldalúan lehet felhasználni. Frissen és savanyítva is számos étel alapanyaga. A legtöbb európai ország gasztronómiájában napjainkban is jelentős szerepe van, és a töltött káposzta valamilyen változatát szinte mindenhol készítik.

A káposztafeldolgozás fontos eszköze a káposztagyalu, amely az 1920-as 30-as években terjedt el a háztartásokban, hiszen nagyobb mennyiségű házi savanyításnál nélkülözhetetlen. Régen a szeletelést különböző méretű késekkel végezték. A káposzta gyalulása mindig férfiak feladata volt. Akinek nem volt gyaluja, az kölcsönkérte. Mezőberényben is általánosan használták a káposzta szeleteléséhez. A legtöbb berényi család otthon is készített savanyított káposztát. A bemutatott négykéses fakeretes szeletelőt a Kmetykó-család adományozta a gyűjteménynek.

HÍMZETT SZAKAJTÓKENDŐ

2019. augusztus

A learatott gabonából augusztusban új kenyér került az asztalra. A házi kenyérsütés fontos kelléke volt a szakajtókendő. A teknőben megdagasztott tésztából a kenyértésztát szakajtókosárban kelesztették, és tiszta textíliával, a szakajtókendővel takarták le. Ezt többnyire házilag kendervászonból készítették. Volt szövött mintás és hímezett változata is. A muzeális gyűjteményben szép számmal találhatóak magyar, szlovák és német asszonyok által készített darabok. A bemutatott hímezett szakajtókendőt két végében piros és kék színű, keresztöltéses virágmintával díszítették.

MÁZAS KANTA

2019. július

Itt a nyár és a hőség, a bőséges folyadék fogyasztása nagyon fontos. A régi korokban az ivóvíz beszerzése nem volt olyan egyszerű, mint napjainkban. A háztartásokban sokáig nem volt vezetékes víz. Az ivóvizet a közkutakról edényekben vitték haza. Évszázadokon keresztül a cserépedény volt a legalkalmasabb szállító és tárolóeszköz. A mázas vagy mázatlan cserépkantákat fazekasok készítették. A Dél-Alföldön Mezőtúron és Hódmezővásárhelyen készítették a legjobb korsókat. A bemutatott fehér mázas, kék, sárga, zöld, rózsaszínnel és három virágcsokorral díszített kanta feltehetően Mezőtúron készült. A gyűjteményben található vizes kanták egyik legszebb darabját Hentz Lajos gyűjtötte.

MEZŐBERÉNYI PÁSZTORBOT

2019. június

A pásztor egyik fontos munkaeszköze, terelőeszköze a pásztorbot. Hosszúságát a pásztor saját testmagasságához alakította, vastagságát tetszés szerint választotta meg. A pásztorbot minden esetben szívós, keményfából készült, galagonyából, szilfából, somfából, kőrisfából. A botot rendszerint maga a pásztor szemelte ki, maga vágta le és készítette el, de vásároknak is árulták és egymás között is cserélhették. A használatától függően volt egyszerű, úgynevezett hétköznapi vagy díszített, ünnepi, parádés pásztorbot.

A pásztor a botot mindig magánál hordta. Az ünneplő pásztorbotokat többnyire ünnepi alkalmakkor viselték. Rendeltetése szerint elsősorban dísz, játék, tánc, szükségből az önvédelem eszköze volt. A Dunántúl és Erdély fában gazdag tájainak pásztorai többnyire faragással, karcollással, az Alföldön pedig ólmozással, csont-, szaru-, réz-, újabban valamilyen színes műanyag berakással díszítik. A bemutatott botot Balog Mihály 1972-ben berakással és szaru rátéttel készítette, erre a jellegzetes pásztormotívumok mellett a tulajdonos neve és a készítés évszáma is felkerült.

DR. LEIMDÖRFER IMRE ÜGYVÉD CÉGTÁBLÁJA

2019. május

Májusban a holokauszt 75-ik évfordulója alkalmából a mezőberényi zsidóságra emlékezünk. Dr. Leimdörfer Imre ügyvéd Mezőberényben élt feleségével, Soós Róza Emíliával aki a Zöldkereszt fővédőnöje volt. A református hitű házaspárnak egy fiúgyermekük született, Lendvai L. Ferenc az ismert filozófus, egyetemi tanár. Leimdörfer Imrét – annak ellenére, hogy a család református volt, – zsidó származása miatt besorozták egy munkásszázadba, de onnan sikerült leszerelnie. Később szociáldemokrata tevékenysége miatt társaival közösen internálták. A táborban valakinek szemet szúrt zsidó mivolta, kiemelték társai közül, és Auschwitzba vitték, ahonnan – mint annyi sorstársa – nem tért vissza. Felesége a helyi hatóságok zaklatása elől fiával együtt 1944-ben Pestszentlőrincre költözött. Ügyvédi cégtábláját fia és örököse adományozta a Muzeális Gyűjteménynek. A táblán fehér zománc alapon található a fekete felirat: *Dr. Leimdörfer Imre ügyvéd*. Sajnos a tábla szélei megrongálódtak, de a felirat jól látható. A cégtáblát és néhány személyes iratát a gyűjteményben őrizzük, és be is mutatjuk. Ezzel is emléket állítva a berényi zsidóságnak.

DR LEIMDÖRFER IMRE
ÜGYVÉD

EMLÉKÉREM HARANGBÓL

2019. április

Az 1848-49-es szabadságharc 170 évvel ezelőtti eseményeire emlékezünk a szenttamási emlékérem bemutatásával. Az érmet 1849 április 3-án a Bácskában felkelő szerbek ellen vívott győztes csata emlékére készítette Perczel Mór, a déli hadsereg parancsnoka. Az égő templomból kimentett harangok ércéből öntettek hatezer darabot, de ezek már csak a világosi fegyverletétel után készültek el. Mivel Haynau uralma alatt veszélyes volt a szabadságharc relikviáinak az őrzése, ezért az érméket előbb elásták, később ismét harangokat öntöttek belőlük, de a megsemmisítésük előtt néhány darabot a tervező és készítő, Kocsis János szegedi aranyműves felesége megmentett. A ritka érmékből az egyiket a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum, a másikat pedig a Nemzeti Múzeum őrzi. Az eredetiek alapján készült különleges gyűjtői másolatot Vágvölgyi Mihály éremgyűjtő adományozta a gyűjteménynek.

A PERGŐ

2019. március

A pergő legkisebb kolompfajta, jellegzetes pergésszerű hangja van. Többnyire rézből készült, de csinálhatták más ötvözetből is. A pásztorok használták a csengők és kolompok mellett a hajtókutyák, főként a pulik nyakörvén. A bemutatott kisméretű pergő különlegessége, hogy a Wenckheim-Fejérváry kastély utolsó úrnőjének, gr. Cebrián Istvánné br. Vécsey Magdolna kiskutyájának nyakörvén volt. A kastélyt 1944-ben hagyta el br. Vécsey Magdolna még az oroszok bevonulása előtt. Ekkor tűnhetett el a pergő, amit néhány évvel később Kiszely Jánosné Stefanovits Zsuzsanna talált meg. Zsuzsika néni hosszú évekig őrizte a becses darabot, majd néhány éve a gyűjteménynek adományozta. A kastély berendezéséből szinte semmi nem maradt, ezért is fontos számunkra ez a kisméretű műtárgy.

HURKATÖLTŐ

2019. február

Február még igazi téli hónap, és még javában tart a disznóvágások ideje. A régi disznótorok egyik fontos eszköze volt a hurka- és kolbásztöltő. A töltőt helyi iparosok vagy mesterek készítették bádogból és valamilyen puhafából. A hagyományos disznótorban megoszlottak a tennivalók nemek között. A kolbászt sokáig csak férfiak gyúrták és töltötték, a hurkakészítés és hurkatöltés többnyire a nők feladata volt. Napjainkban a hagyományos hurkatöltőket teljesen felváltották a korszerű gépi változatok. A bemutatott töltő az 1920-as - 30-as években készült Mezőberényben. A patinás családi darabot Borgula Pál adományozta a gyűjteménynek.

ÜVEGES LÁMPÁS

2019. január

A hagyományos világító eszközök között fontos szerepük volt az üveges lámpásoknak, közvilágítás híján a sötétben megkönnyítették a tájékozódást. A gyertyát vagy mécsest szélben és esőben nem lehet használni, ezért született meg a lámpás, amely többnyire négyszögletes, ritkán hengeres fa vagy fémváz volt. Kezdetben ráfeszített marhahólyaggal vagy szarulemezekkel készítették, a sík üveg elterjedésével pedig gondosan bevágott üveglapokkal. A levegő a lámpás tetején levő nyíláson hatol be, illetve itt távozik az égéstermék is. A petróleum megjelenésével háttérbe kerültek a gyertyával, méccsessel működtetett lámpások. A különböző a lámpák napjainkban újra divatosak a kültéri programokon. A bemutatott fakeretes üveges lámpás Mezőberényben készült, különlegessége, hogy kékre festettek. Feltehetően az 1800-as évek végén készült.

Készítette Csete Gyula
Mezőberény 2020. március 24.